LEVENSVRAGEN VOOR DENKENDE MENSCHEN



DE SCHEPPING

DOOR

Dr H. A. VAN ANDEL

Miss. Pred. te Solo N.I.

DE SCHEPPING

DOOR

Dr H. A. VAN ANDEL

Miss. Pred. te Solo N.I.



J. H. KOK — 1921 — KAMPEN

De Schepping.

BIJ de groote levensvragen, waarop elk denkend mensch een antwoord behoeft, behooren in de eerste plaats de vraag naar den oorsprong en die naar het doel van ons leven. Welke theorie men ook verstandelijk aanhange, ieder mensch gevoelt in de gewichtigste en ernstigste en diepste oogenblikken van zijn leven, dat het leven geen spel en geen tooneelrol is, maar ontzaglijke werkelijkheid, huiveringwekkende ernst. Ieder is daarvan in het diepst van zijn ziel overtuigd, en bewijst dit door, zij het wellicht op verkeerde wijze en langs verkeerden weg, te zoeken naar een duurzaam en blijvend goed. Het onrustig jagen van het menschenhart is een treffend getuigenis aan den levensernst. Als denkende menschen dienen wij te weten, vanwaar wij komen, wat de oorzaak en de oorsprong aller dingen is, of de laatste grond van al het bestaande stof is of geest, gedachtenlooze kracht of een persoon, onbewuste drang of de almachtige wil van God als Schepper van hemel en aarde. Wij dienen te weten, of ons leven een doel heeft, waarvan wij ons helder bewust kunnen zijn, of dat de voortgang van ons leven slechts een onberekenbare en in elk geval niet-redelijke wisseling van omstandigheden is.

De Heilige Schrift verklaart den *oorsprong der dingen* uit schepping. Zij stelt een daad Gods als het begin van onze geschiedenis. Die schepping is volgens haar de aanvang en grondslag van alle openbaring Gods en daarom ook het fundament van alle godsdienstig en zedelijk leven. Het scheppingsverhaal is zoo verheven schoon, dat het nergens zijne wedergade vindt en door allen, ook door natuurvorschers als Cuvier en von Humboldt, om

strijd is geprezen. Das erste Blatt der mosaischen Urkunde hat mehr Gewicht als alle Folianten der Naturforscher und Philosophen (Jean Paul). En daarna treedt die schepping in de geschiedenis der openbaring telkens weer op den voorgrond. De ware godsdienst onderscheidt zich van het eerste oogenblik af daardoor van alle andere godsdiensten, dat zij de verhouding van God tot wereld en mensch opvat als die van den Schepper tot zijn schepsel. De gedachte aan een zijn buiten en onafhankelijk van God komt in de Schrift nergens voor. God is de eenige en volstrekte oorzaak van al wat is. Er stond niets tegen Hem over; geen stof, die Hem bond, en geen kracht, die Hem beperkte.

Deze leer der schepping, die in den Bijbel zulk eene alles beheerschende plaats bekleedt, wordt niet voorgedragen als eene wijsgeerige verklaring van het wereldprobleem. Zij geeft zeer zeker ook een antwoord op de vraag naar den oorsprong aller dingen; maar zij heeft toch bovenal eene godsdienstig-zedelijke beteekenis. Er is geen rechte verhouding tot God denkbaar behalve op haar grondslag. Zij plaatst ons in die verhouding tot God, waarin wij behooren te staan. Daarom is zij van uitnemend practische waarde. Zij dient om de grootheid, de almacht, de majesteit en tevens de goedheid, de wijsheid, de liefde Gods te doen uitkomen; en daarom versterkt zij het geloof, bevestigt zij het vertrouwen op God, troost zij den mensch in het lijden; zij wekt op tot lof en dank, stemt tot nederigheid en ootmoed en doet den mensch zijne geringheid en nietigheid gevoelen tegenover God.

De leer der schepping wordt alleen uit de openbaring in den Bijbel gekend. Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het woord Gods is toebereid, alzoo dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen, die gezien worden, Hebreën 11 : 3. De Roomschen leeren, dat zij ook uit de natuur door de rede kan worden opgespoord. Maar de geschiedenis van de godsdiensten en de philosophie pleit hier niet voor. Het Mohammedanisme leert wel de schepping uit niets, maar heeft deze aan het Jodendom en het Christendom ontleend. De Heidensche wereldgeboorten nemen alle een oerstof aan; zij laten de wereld uit God als vanzelve uitvloeien of naar God toegroeien, of beschouwen haar als

product van twee aan elkaar tegenovergestelde en vijandige beginselen. De Grieksche wijsbegeerte zoekt òf materialistisch den oorsprong der dingen in een stoffelijk element, òf pantheïstisch in het ééne, eeuwige, onveranderlijke zijn, òf in het eeuwige worden. Zelfs Plato en Aristoteles kwamen boven het aannemen van twee beginselen, geest en stof, niet uit; God is geen schepper, hoogstens een formeerder der wereld. Het Christendom behaalde op de Heidensche leer van de goden- en wereldgeboorte de zege in den strijd tegen het Gnosticisme, dat ter verklaring der zonde naast den hoogsten God een lageren God of een eeuwige stof aannam. Maar toch kwamen de Heidensche verklaringen van den oorsprong der dingen telkens ook in de Christelijke eeuwen weer boven.

Behalve de leer van de twee oorspronkelijke beginselen (dualisme) kreeg ook het pantheïsme zijne tolken. In de nieuwere wijsbegeerte werd het in eere gebracht door Spinoza. En het vond tegen het einde der achttiende eeuw hoe langer hoe meer instemming en werd door Schelling en Hegel verheven tot het stelsel der negentiende eeuw. De Bijbelsche leer van de schepping werd geheel verworpen. Hegel beleed openlijk het pantheïsme, wel niet dat, hetwelk de eindige dingen zelve voor God houdt maar toch dat pantheïsme, hetwelk in het eindige en toevallige de verschijning van het absolute ziet, de versteende idee, de bevroren intelligentie. Uit de wijsbegeerte is dit pantheïsme overgegaan in de theologie; velen beschouwden God slechts als de binnen de wereld begrensde oorzaak en grond der wereld.

Naast dit pantheïsme is ook het materialisme opgetreden. Het zoekt de laatste elementen van alle zijn in eeuwige, ongeworden en onvernietigbare stoffelijke atomen (ondeelbare stofdeeltjes), en het tracht uit de naar vaste wetten plaats hebbende werktuigelijke en scheikundige scheiding en verbinding dier atomen alle verschijnselen, heel de wereld te verklaren.

Nu verdient het allereerst opmerking, dat beide pantheïsme en materialisme geen resultaat zijn van exact onderzoek maar philosophie, wereldbeschouwing, stelsel van geloof, niet van weten in strikten zin. Het materialisme geeft zich wel gaarne uit voor exacte natuurwetenschap, maar het laat zich gemakkelijk aantoonen, dat

het zoowel historisch als logisch vrucht is van menschelijk denken, en eene zaak is zoowel van het hart als van het hoofd van den mensch. De oorsprong en het einde der dingen ligt immers buiten de grenzen van waarneming en onderzoek; wetenschap onderstelt het zijn, en rust op den grondslag van het bestaande. De natuurwetenschap kan uit den aard der zaak nooit achter de natuur teruggaan. Zij staat op den bodem der natuur, onderstelt haar bestaan en kan dus op de vraag naar haar oorsprong nooit een afdoend antwoord geven. Zoodra zij dat beproeft, verlaat zij haar terrein, houdt zij op natuurwetenschap te zijn en wordt philosophie. In zoover verkeeren pantheïsme en materialisme in dezelfde conditie als het theïsme, dat in den oorsprong der dingen een mysterie belijdt. De eenige vraag is dus deze, of het pantheïsme en materialisme in staat zijn dit mysterie te vervangen door eene begrijpelijke verklaring. Aan beide mag die eisch gesteld, wijl zij juist de leer der schepping om hare onbegrijpelijkheid verwerpen en er een kruis des verstands in zien. Is het inderdaad zoo, dat pantheïsme en materialisme beter dan het theïsme het denken bevredigen en daarom de voorkeur verdienen? Maar beide stelsels zijn in de historie der menschheid zoo telkenmale opgekomen en weer prijsgegeven; ze zijn zoo dikwerf aan ernstige, afdoende critiek onderworpen, dat ze door niemand alleen om hun bevrediging voor het denken aanvaard kunnen worden. Andere motieven geven daarbij den doorslag. Als de wereld niet door schepping is ontstaan, moet zij toch op eenige andere wijze worden verklaard. En dan doen zich, om van het dualisme niet te spreken, slechts twee wegen voor, om n.l. of de stof uit den geest of den geest uit de stof te verklaren. Pantheïsme en materialisme zijn geen zuivere tegenstellingen; ze zijn veeleer twee zijden van dezelfde zaak; ze gaan telkens in elkander over; ze vatten hetzelfde probleem slechts van eene andere zijde aan; ze stuiten beide op gelijke bezwaren.

Het pantheïsme staat voor den overgang van het denken tot het zijn, van de idee tot de werkelijkheid en heeft niets geleverd, dat naar eene oplossing gelijkt. Het heeft wel verschillende vormen aangenomen en dien overgang onder verschillende namen aangeduid. Het vat de verhouding van God tot de wereld op als die

van het één en het al, van wezen en verschijning, van het algemeene en het bijzondere, van soort en exemplaren, van geheel en deelen, van idee en objectiveering, van oceaan en golven enz., maar met al deze woorden zegt het niets ter verklaring van die verhouding. Het is op pantheïstisch standpunt niet te begrijpen, hoe uit het denken het zijn, uit de eenheid de veelheid, uit den geest de stof is voortgekomen. De pantheïstische vereenzelviging van denken en zijn is eene dwaling gebleken; te meer omdat het wezen, de idee, het ééne, het al, of hoe het pantheïsme het absolute noemen moge, niet is eene volheid van zijn, maar eene zuivere kracht, een inhoudloos afgetrokken denkbeeld, een louter niets. En daaruit zou de rijkdom der wereld, de veelheid van het zijnde kunnen worden verklaard! Geloove dat, wie het kan!

Evenzoo onverklaard blijft de oorsprong der dingen bij het materialisme. Terwijl het pantheïsme het heelal laat voortkomen uit één laatste beginsel, en dus zich tegenwoordig gaarne als monisme (verklaring aller dingen uit één grondbeginsel) aandient, neemt het materialisme eene veelheid van beginselen aan. Maar deze laatste beginselen aller dingen zijn volgens het materialisme niets anders dan ondeelbare stofdeeltjes (atomen). Indien de voorstanders dezer wereldbeschouwing nu aan deze hunne grondstelling getrouw bleven, zouden zij aan die atomen geen enkele bovennatuurlijke eigenschap toeschrijven. Het is op het standpunt van het materialisme, goed beschouwd, ongeoorloofd, om van de eeuwigheid, de ongeschapenheid, de onvernietigbaarheid der atomen, of ook van stof *en* kracht te spreken. Wat thans bestaat, heeft daarom nog niet altijd bestaan. En wat menschelijke kracht niet vernietigen kan, is daarom nog niet onvernietigbaar. Het woord „eeuwig" behoort in het woordenboek der natuurwetenschap ganschelijk niet thuis, want zij heeft alleen met het eindige en zienlijke te doen en is tot het betrekkelijke beperkt. Zij gaat haar grenzen te buiten, als ze van eeuwige stof, eeuwige kracht, oneindige kracht, oneindige ruimte en eindeloozen tijd spreekt. Ze speelt dan met woorden, welker verbinding eene tegenstrijdigheid als die van een houten ijzer en een vierkanten cirkel is. Het begrip atoom sluit volstrekt niet in, dat het van nature en uit den aard der zaak eeuwig en onvernietigbaar is. De materialist kan alleen zeggen, dat de ervaring

leert, dat de atomen niet ontstaan en niet vergaan, of misschien alleen nog maar, dat de ervaring niet leert, dat de atomen ontstaan en vergaan; maar in elk geval mag hij niet spreken van bovennatuurlijke eigenschappen der atomen. De natuurwetenschap, waarop de materialist zich altijd beroept, heeft als zoodanig met het eindige, het betrekkelijke, met de natuur en hare verschijnselen te doen; zij gaat altijd van de natuur uit, neemt haar als gegeven aan en kan niet doordringen tot wat achter haar ligt. Maar het materialisme blijft zichzelf niet getrouw en schrijft terstond aan de atomen allerlei eigenschappen toe, die in het begrip zelf niet liggen opgesloten en door de ervaring niet worden geleerd. Daarom is het materialisme geen wetenschap, geen vrucht van streng wetenschappelijk onderzoek, maar eene wijsbegeerte, die op de ontkenning aller wijsbegeerte is gebouwd; het lijdt aan eene innerlijke tegenstrijdigheid; het loochent al het absolute en maakt de atomen absoluut; het ontkent Gods bestaan en vergoddelijkt de stof.

Zelfs kan nog sterker gesproken worden: indien het materialisme alle dingen uit het stof verklaren wil, mist het alle recht om van atomen te spreken. Atomen zijn nooit waargenomen; niemand heeft ze ooit gezien; het onderzoek heeft ze niet aan het licht gebracht. Ze dragen van huis uit een bovennatuurlijk karakter en moesten daarom voor het materialisme reeds contrabande zijn. En ze verkeeren in eene innerlijke tegenstrijdigheid, die door niemand nog is opgelost. Ze zijn stoffelijk en toch zullen zij tegelijk ondeelbaar, onveranderlijk, oneindig in aantal, eeuwig en onvernietigbaar zijn. En als dan bij dat alles de stof zelve, die als verklaringsprincipe van het heelal wordt aangenomen, maar bekend en begrijpelijk ware! Maar juist het wezen en de natuur der stof is het allergeheimzinnigste en onttrekt zich geheel aan onze kennis. Wij kunnen ons nog beter indenken en voorstellen wat geest, dan wat stof is. Stof is een naam, een woord, maar wij weten niet wat er onder te verstaan. Wij staan hier voor een mysterie, in zijn soort even groot als het bestaan van geest, dat om zijn onbegrijpelijkheid door het materialisme verworpen wordt. Ook een man als Haeckel, die voor geen raadsel terugdeinst, moet erkennen, dat het innerlijk wezen der dingen onbekend is.

Doch aangenomen, dat er atomen zijn, en dat zij eeuwig en

onveranderlijk zijn, dan is daarmede nog niets ter verklaring der der wereld bereikt. Hoe is uit die atomen de wereld ontstaan? Indien de thans bestaande wereld, of ook eene voorafgaande, een begin heeft gehad, moet er eene oorzaak zijn, waardoor de atomen in beweging gekomen zijn en wel in zulk eene beweging, die de tegenwoordige wereld tot resultaat had. Maar uit de stof is de beweging niet te verklaren, want alle stof is van nature traag en komt alleen door een stoot van buiten in beweging. Beweging onderstelt eene bewegende kracht, die den stoot geeft, eene kracht, die de beweging voortbrengt en onderhoudt. Grieksche wijsgeeren waren daarvan reeds zoo overtuigd, dat zij uit de beweging der wereld tot een eersten beweger besloten. Men kan daartegenover wel zeggen, dat het wereldgeheel zichzelf beweegt, dat het een perpetuum mobile is, maar dit ware een even groot wonder als de schepping. Dan ware het wereldgeheel — verwonderlijk om te zeggen! — eene machine, die zichzelve in beweging gebracht heeft en voortdurend in beweging houdt, en die volkomen blind, redeloos en doelloos eeuwig doorloopt en nimmer afloopt.

En beweging is nog niet alles. Die beweging heeft een bepaalde richting. Wat is de kracht, die niet alleen beweegt, maar ook de beweging in eene bepaalde richting leidt? Waaraan is het te danken, dat de beweging zúlk een richting neemt, dat zij uitloopt op de vorming van zon en planeten, van hemel en aarde, van delfstoffen en planten, van dieren en menschen in eene stijgende reeks? Een beroep op de blinde kracht der stof is even ongerijmd, als wanneer iemand, naar het beeld van Cicero, een boek als de Ilias uit een toevalligen worp van duizenden letters verklaart.

En nog veel minder dan in 't wezen van stof en kracht, dringt de natuurwetenschap tot het binnenste zijn van het leven door. Leven, alle leven, is een verborgenheid, die we eerbiedigen moeten en niet verklaren kunnen. Wie het leven wil ontleden, doodt het. Alle nasporingen en onderzoekingen hebben nog geen enkelen tip van den sluier opgelicht, die over dit geheimenis der schepping hangt. Wie met Haeckel zich verleiden laat tot de uitspraak, dat het leven geen verklaring behoeft, wijl het het even eeuwig is als stof en kracht en beweging, speelt met woorden en ziet van een verklaring van het levensvraagstuk af. Al het levende komt

uit het levende voort (omne vivum ex vivo) is op grond van onderzoek en proefneming nog het laatste woord der wetenschap.

Ten slotte is herhaaldelijk en van verschillende zijden aangetoond, dat het materialisme in gebreke blijft, om uit de werktuigelijke verbinding van louter stoffelijke en dus onbewuste, levenlooze, onvrije, doellooze atomen de zedelijke en geestelijke wereld, de wereld van bewustzijn en doel, van geweten en wil, van zedelijkheid en godsdienst te verklaren; en deze zedelijke en geestelijke wereld dringt zich toch met niet minder kracht op aan ons innerlijk besef als de natuurlijke wereld aan onze zintuigen.

Het schijnt, dat deze vernietigende critiek langzamerhand eenigen indruk heeft gemaakt op de materialisten zelven. Het materialisme, in de vorige eeuw uit het pantheïsme voortgekomen, keert hoe langer hoe meer naar het pantheïsme terug en neemt zelfs allerlei mystieke elementen in zich op. De lang verworpen levenskracht vindt thans weer verdedigers. De atomen worden als levend, bezield voorgesteld. Haeckel kwam er toe, weer te spreken van een „geest in alle dingen", van eene „goddelijke kracht", van een „bewegenden geest" en van eene „wereldziel", die in alle dingen zou wonen. Maar daarmede heeft het materialisme ook zelf openlijk zijne onmacht beleden, om de wereld te verklaren.

Tegenover al deze richtingen hield de Christelijke kerk eenparig de belijdenis vast: ik geloof in God, den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde. Zij verstond onder schepping die daad Gods, waardoor Hij naar zijn souvereinen wil heel de wereld uit het niet-zijn brengt tot een zijn, dat onderscheiden is van zijn eigen wezen. God wordt in Genesis 1 niet voorgesteld als een wereldformeerder, die op menschelijke wijze uit voorhanden stof een kunstwerk maakt, maar als Een, die enkel sprekende, door een louter machtwoord, alle dingen in het aanzijn roept. God is de Almachtige, die oneindig verre staat boven alle creatuur. Hij spreekt en het is er, Hij gebiedt en het staat er, Psalm 33 : 9. Hij heeft alle dingen geschapen, en door zijnen wil zijn zij en zijn zij geschapen, Openbaring 4 : 11. Hij roept de dingen die niet zijn, alsof zij waren, Romeinen 4 : 17. Uit Hem en door Hem,

en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen. Romeinen 11 : 36.

Deze leer der Schrift is van den beginne af door de Christelijke theologie weergegeven in de uitdrukking, dat God alle dingen *uit niets* heeft voortgebracht. Zij, die deze leer weerspraken, hebben zich telkens beroepen op den regel van Aristoteles: uit niets ontstaat niets. Toch is dit beroep geheel ongegrond. Het niets kan nooit oorzaak of oorsprong zijn van het iets, maar dit wordt in de Christelijke theologie ook niet geleerd. Met de uitdrukking „uit niets" geeft zij alleen te kennen, dat het zijnde eens niet was en dat het door Gods almachtige kracht in het aanzijn is geroepen; de wereld heeft haar oorzaak niet in zichzelve, niet in andere dingen, maar alleen in God.

Het denken des menschen heeft behoefte aan eenheid, aan één grondbeginsel, waartoe het alle dingen herleiden kan. Het Pantheïsme, dat alles herleidt tot den geest als oerprincipe, kan niet bevredigen, omdat het uit den geest de stof niet kan verklaren. Het materialisme, dat alles herleidt tot de stof als oerprincipe kan niet bevredigen, omdat het uit de stof den geest niet kan verklaren. Maar de Bijbel brengt alle dingen terug tot God, den Schepper, die geest en stof heeft gemaakt. De eenheid ligt in Gods bewustzijn, in zijn wil, in zijn raad. In den beginne was niet de onbewuste kracht, en niet de vormlooze stof, maar het bewuste, gesprokene en tevens sprekende Woord, dat alle dingen in het aanzijn riep. Aan geen uitvloeiïng uit het absolute, aan geen ontwikkeling van het absolute hebben de dingen hun ontstaan te danken. Want beide uitvloeiïng en ontwikkeling zijn met het begrip van het absolute, dat in zichzelf het onveranderlijke, eeuwige, volmaakte zijn is, ten eenenmale in strijd is. Alleen schepping, die zoowel met het wezen Gods als met het wezen der dingen overeenstemt, verklaart den oorsprong van wereld en mensch. En zoo verhaalt het de Schrift. In eene stijgende reeks, over zes dagen verdeeld, brengt de Almachtige door het woord zijner kracht, alle dingen uit de ongeziene wereld der gedachte te voorschijn. Zijn god'lijke almacht spreekt en 't is er, zijn wil gebiedt en 't wordt terstond. Hemel en aarde, uitspansel en wolken, bergen en stroomen, zon en maan en sterren, gras en kruid, kruipend en viervoetig gedierte,

Hij formeert het alles door den adem zijns Geestes uit den bajert des zijns. En Hij kroont zijn werk met de schepping van den mensch naar zijn beeld en gelijkenis. Alles dus van Goddelijke afkomst, aan den Zoon verwant, door den Geest bezield; alles berustend op gedachte en wil, op verstand en raad; en daarom ook alles onderling verwant, een harmonische wereld, die haar kroon en sieraad, haar heer en gebieder ontvangt in den mensch van Gods geslacht!

Welk een inzicht in den oorsprong der dingen! Wat verheven eenvoud! Hier zijn poëzie en waarheid en godsdienst één. Dit is natuurwetenschap en wijsbegeerte tezamen. Ervaring en denken, hoofd en hart zijn hier verzoend. Hier is eene beschouwing der wereld, die bewustzijn en geweten beide bevredigt en aan al de aspiraties des menschen beantwoordt.

Aan wereld en mensch, door een bewusten God geschapen, is ook een doel gesteld. Gods bedoeling met de schepping moet het bewuste doelwit van het menschelijk leven zijn. De mensch, bewust schepsel en denkend hoofd der wereld, heeft het doel van God te maken tot zijn eigen levensideaal. De lijn der bestemming, door God getrokken voor wereld en mensch, is de lijn der roeping voor het menschelijk leven. Aan den mensch, redelijk en zedelijk schepsel, heeft God gegeven de heerlijke taak, om bewust en vrijwillig mede te werken aan het bereiken van zijn bestemming, aan het verwerkelijken van Gods doel. Die taak van den mensch als medearbeider Gods, een taak van gehoorzaamheid als dienstknecht en een taak van liefde als kind van God, is de roeping van den mensch.

De Heilige Schrift stelt de beweegreden van Gods scheppen en het doel van het geschapene in de verheerlijking van God. De eer van God is het einddoel van al Gods werken. Deze gedachte, altoos levende in de Christelijke theologie, is in den loop der eeuwen tot steeds meerdere klaarheid gekomen. De Gereformeerden hebben deze eere van God tot beginsel gemaakt op alle gebied des levens, hebben haar als doel aanvaard voor dogmatiek en moraal, voor huisgezin en maatschappij, voor kerk en staat, voor wetenschap en kunst. Nergens is deze eere Gods zoo universeel toegepast als onder de belijders der Gereformeerde religie.

Het Humanisme plaatste den mensch op den voorgrond. Kant riep door de practische rede God alleen te hulp, om den mensch hiernamaals de zaligheid te verschaffen, waarop hij naar zijne deugd aanspraak had. En zoo werd in het rationalisme der achttiende eeuw de mensch uitermate interessant; alles bestond om hem en was aan zijne volmaking dienstbaar; de mensch had zijn doel in zichzelven, en al het andere, God zelf daaronder begrepen, was middel. Het einddoel werd uit God in den mensch verlegd; niet de mensch om God, maar God om den mensch.

Maar zoo wordt de godsdienst tot menschendienst verlaagd. God alleen is Schepper, de mensch is schepsel; en reeds alleen daarom kan hij het doel der schepping niet zijn. Wijl hij zijn oorsprong alleen in God heeft, kan hij ook alleen in God zijn doel hebben. Hoe zou God, de Volzalige, in het lagere, in het mindere, in het schepsel het doel van zijn werk kunnen stellen? God als de volmaakt goede mag in niets dan in zichzelven rusten en met niets minder dan zichzelven tevreden zijn. Hij kan niet anders dan zijne eigene eere zoeken. Gelijk een vader in zijn gezin en een vorst in zijn rijk de hun als zoodanig toekomende eer eischen en zoeken moeten, zoo is het ook met den Heere onzen God. Nu kan de mensch deze hem toekomende eer alleen vragen in den naam Gods, en voor het ambt, door God hem opgedragen; maar God vraagt en zoekt die eere in zijn eigen naam en voor zijn eigen wezen. Omdat Hij is het hoogste en het eenige goed, de volmaaktheid zelve, daarom is het de hoogste gerechtigheid, dat Hij in alle schepselen zijn eigen eere zoekt. En zoo weinig heeft dit zoeken van eigen eere iets met onze zelfzucht gemeen, dat God veelmeer die eere, waar ze Hem wederrechtelijk onthouden wordt, in den weg van recht en gerechtigheid afeischt. Gewillig of onwillig zal alle schepsel voor Hem de knie eens buigen. Gehoorzaamheid in liefde of gedwongen onderwerping is de eindbestemming van alle creatuur.

Uit de leer der Schrift over den oorsprong en het doel van wereld en mensch vloeit eene geheel bijzondere wereld- en levensbeschouwing voort. In het pantheïsme en in het materialisme wordt het onbewuste, blinde noodlot ten troon verheven: beide misken-

nen den rijkdom en de verscheidenheid der wereld, wisschen de grenzen uit tusschen hemel en aarde, stof en geest, ziel en lichaam, mensch en dier, verstand en wil, eeuwigheid en tijd, Schepper en schepsel, en lossen alles op in eene doodsche eenvormigheid. Beide loochenen een bewust doel en kunnen noch eene oorzaak noch eene bestemming aanwijzen voor het bestaan der wereld en voor hare geschiedenis.

Gansch anders is echter de beschouwing der Schrift. Hemel en aarde zijn van den aanvang af onderscheiden. Alles wordt geschapen met een eigen aard en rust op eigen door God daarvoor gestelde inzettingen. Zon en maan en sterren hebben hun eigen taak; plant en dier en mensch hebben een onderscheiden natuur. Er is de rijkste verscheidenheid. Maar in die verscheidenheid is ook de hoogste eenheid. Voor beide ligt de grond in God. Hij is het, die alle dingen schiep naar zijn onnaspeurlijke wijsheid, die ze voortdurend onderhoudt in hunne onderscheidene natuur, die ze leidt en regeert naar de hun ingeschapene krachten en wetten, en die als het hoogste goed en als aller dingen einddoel door alle dingen in hunne mate en op hunne wijze nagestreefd en begeerd wordt. Hier is eene eenheid, die de verscheidenheid niet vernietigt maar handhaaft, en eene verscheidenheid, die aan de eenheid niet te kort doet, maar ze in haar rijkdom ontvouwt. Krachtens de eenheid kan de wereld in onverdrachtelijken zin een organisme heeten, waarin alle leden in verband staan met elkaar en wederkeerig op elkander inwerken. Hemel en aarde, mensch en dier, ziel en lichaam, waarheid en leven, kunst en wetenschap, godsdienst en zedelijkheid, staat en kerk, gezin en maatschappij enz., ze zijn wel onderscheiden maar ze zijn niet gescheiden. Er bestaan tusschen hen allerlei betrekkingen; een organische, of indien men wil, een ethische band houdt hen alle saam.

Niet alleen de eenheid en de verscheidenheid, maar ook de levensduur en de schoonheid der wereld komen in onderling verband tot hun recht. De wereld heeft een maat des tijds, een duur, een leeftijd; zij doorloopt eene geschiedenis, die uitloopt op een bepaald doel. En zij is ook begiftigd met schoonheid en harmonie. Gelijk Paulus de gemeente tegelijk bij een lichaam en een gebouw vergelijkt en van een wassenden tempel spreekt, Efeze 2 : 21, en

Petrus de geloovigen levende steenen noemt, 1 Petrus 2 : 5; zoo is de wereld eene geschiedenis en een kunststuk te zamen. Zij is een lichaam, dat wast en een gebouw, dat opgetrokken wordt. Zij spreidt zich uit in de breedte der ruimte en zet zich voort in de lengte des tijds. Noch het werktuigelijk principe van het materialisme noch het krachtsprincipe van het pantheïsme is genoegzaam tot hare verklaring; maar wat waarheid is in beide, wordt in de leer der wereld naar de Schriften erkend. Zij is tegelijk horizontaal en verticaal te beschouwen; zij streeft van de laagste schepselen af opwaarts, naar boven, het licht en het leven Gods te gemoet, en zij beweegt zich tevens voorwaarts naar een Godverheerlijkend einde. Zoo spreidt zij Gods deugden en volmaaktheden ten toon, in beginsel reeds bij haar aanvang, bij haar voortgaande ontwikkeling in steeds hoogere mate, en eens volkomen aan het einde der tijden.

Door deze wereldbeschouwing heeft het Christendom zoowel de natuurverachting als de natuurvergoding overwonnen. In het Heidendom staat de mensch niet in de rechte verhouding tot God en daarom ook niet tot de wereld. En evenzoo wordt in het pantheïsme en materialisme de verhouding des menschen tot de natuur principiëel vervalscht. Beurtelings acht hij zich oneindig ver boven de natuur verheven en meent hij, dat ze geen geheimen meer voor hem heeft; en dan weer voelt hij die natuur als eene onbegrepen, duistere, geheimzinnige macht, wier raadselen hij niet oplossen, aan wier macht hij zich niet ontworstelen kan. Intellectualisme en mysticisme wisselen elkander af; ongeloof maakt voor bijgeloof plaats; en het materialisme slaat in occultisme om. Maar de Christen ziet opwaarts en belijdt God als den Schepper van hemel en aarde. Hij ziet in natuur en geschiedenis de onnaspeurlijkheid van Gods wegen en de ondoorzoekelijkheid zijner oordeelen, maar Hij wanhoopt niet, want alle dingen staan onder het bestuur van een almachtig God en een genadig Vader, en zullen daarom medewerken ten goede dengenen, die God liefhebben. Hier is er dus plaats voor liefde en bewondering van de natuur, maar is ook alle vergoding buitengesloten. Hier wordt de mensch in de rechte verhouding tot de wereld gesteld, want hij is in de rechte verhouding tot God geplaatst. De Christen kan de natuur liefhebben als een schouwplaats van Gods deugden; en hij heeft de natuur

te beheerschen, want zij moet door hem God verheerlijken. Aan die verheerlijking van God is de menschheid met alle schepselen ondergeschikt. Tot die verheerlijking van God werkt alles, ook de zonde en het lijden, mede.

Daarom wordt de Christen niet vervoerd door een oppervlakkig optimisme; daarvoor is de zonde te ernstig, een afwijking van Gods wil en een aanslag op Gods eere. De Christen verzinkt ook niet in een hopeloos pessimisme, want alle dingen worden door God geleid tot hun bestemming, tot verheerlijking van God. En in heel die wereld met haar rijke natuur, en in heel die menschheid met haar rijke geschiedenis leert hij steeds meer bewonderen de wijsheid en de macht en de liefde van dien God, Dien hij mag belijden als zijn hemelschen Vader in Jezus Christus, den Verlosser van mensch en wereld.
